

**KİTABXANAÇILIQ FİKİRLƏRİNİN MEYDANA GƏLMƏSİ,  
TƏŞƏKKÜLÜ VƏ İNKİŞAFI****A.A. XƏLƏFOV***Bakı Dövlət Universiteti*

Kitabxana və kitabxana işi haqqında kompleks elm olan kitabxanaşünaslığın bir elm kimi formalaşması olduqca böyük tarixi inkişaf yolu keçmişdir. Kitabxanaşünaslıq elminin ilk rüşeymləri hələ b.e.ə III əsrdə qədim dünyanın ilk sivilizasiyalı dövləti olan Şumerlərdə kitabxanaların yaradılması dövrünə təsadüf edir. Məhz ilk Şumer kitabxanalarında kitabxanaşünaslığın elmi əsası kimi qəbul edilən kitabxana təcrübəsinə əsaslanan kitabxanaçılıq fikirləri meydana gəlmişdir.

Kitabxanaşünaslıq fikri dedikdə kitabxana və kitabxana işi haqqında ən ilkin, ən elementar, ən bəsit, hələ elmi fikir səviyyəsinə yüksəlməyən, sistemləşdirilməyən, kitabxana işinin təcrübə cəhətdən öyrənilməsinə cəhd göstərən ideyalar və baxışlar başa düşülür. İlk kitabxanaçılıq fikirləri kitabxana və kitabxana işi haqqında elmi fikir olmasa da, kitabxanaşünaslığın başlanğıc mərhələsi kimi onun tədrici inkişafına, elmi və tədris fənni kimi formalaşmasına əlverişli şərait yaratmışdır. Məhz buna görədir ki, kitabxanaşünaslığın tədqiq edilib öyrənilməsində tarixilik prinsipi həmişə aparıcı əhəmiyyət kəsb etmişdir. İlk kitabxanaçılıq fikirlərinin meydana gəlməsinin təqribən 5 min ildən artıq tarixi vardır. B.e.ə III əsrdə Şumerlərdə kitabxanaların yaranmasından başlayan bu keşməkeşli, çətin yol XVIII əsrə qədər davam etmiş, XIX əsrdən başlayaraq tədricən sistemləşdirilmiş elmi fikirlərə, kitabxanaşünaslıq elminin yaranmasına, təşəkkülünə və inkişafına gətirib çıxarmışdır.

Cəmiyyətə kitabxanaçılıq proseslərinin tarixini və inkişaf qanunauyğunluqlarını, xassələrini, xarakterini, strukturunu, çap əsərlərindən ictimai istifadənin təşkili problemlərini tədqiq edib öyrənən kitabxanaşünaslıq humanitar elm kimi bəşər mədəniyyətinin inkişafında olduqca böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir. Məlumdur ki, elm ictimai şüurun forması kimi təcrübəni əks etdirir. Bununla belə elmin öz inkişaf qanunları və öz məntiqi vardır. O öz inkişafı prosesində bəzən təcrübədən geri qalır, bəzən də təcrübəni irəliləyir, mücərrədləşir. Kitabxanaşünaslığın humanitar elm kimi formalaşması və inkişafı, cəmiyyətdə sosial rolunun artması onun qaynaqlandığı kitabxanaçılıq fikirlərinin xüsusi obyekt kimi dərinlən öyrənilməsinə tələb edir. Kitabxanaşünaslıq fikirlərinin yaranması, onun tədrici inkişafı kitabxanaşünaslığın təkamül prosesidir. Yəni kitabxanaçılıq fikri kitabxanaların iş təcrübəsi bazasında yaranır,

inkişaf edib təkimlləşir, bu proses dərinləşdikcə təcrübəyə müsbət təsir göstərir, onun yeni keyfiyyətə keçməsinə şərait yaradır. Təəssüf ki, dünya kitabxanaşünaslığında kitabxanaşünaslığın təməl daşı olan kitabxanaşünaslıq fikirlərinin öyrənilməsinə olduqca az diqqət yetirilmişdir.

Son dövrlərdə kitabxanaşünaslıq elminin tədqiqatçıları kitabxanaşünaslığın inkişaf tarixini iki mərhələyə ayırırlar. Tarixə qədərki kitabxanaşünaslıq adlanan birinci mərhələ ilk kitabxanaşünaslıq fikrinin meydana gəlməsindən, yəni b.e.ə II min illiyin axırlarından XVIII əsrə qədər olan dövrü əhatə edir. İkinci mərhələ isə kitabxanaşünaslığın elm və tədris fənni kimi təşəkkülü və inkişafı mərhələsidir. Bu mərhələ XIX əsrdən zəmanəmizə qədər olan dövrü əhatə edir.

Dünya kitabxanaşünaslıq tədqiqatlarında kitabxanaşünaslığın ilk mərhələsinin öyrənilməsində olduqca az iş görülməsinə, bu mərhələnin ayrıca tədqiqat obyektı olmamasına baxmayaraq son dövrlərdə kitabxana və mədəniyyət tarixçilərinin əsərlərində ilk kitabxanaçılıq fikirlərinə dair qiymətli faktlar və məlumatlar aşkara çıxarılmışdır. Ciddi elmi araşdırmaların nəticəsində əldə edilmiş bu qiymətli məlumatlar kitabxanaçılıq fikrinin meydana gəlməsi, təşəkkülü və inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirməyə imkan verir. Belə qiymətli faktların və məlumatların elmi təhlili kitabxanaçılıq fikirlərinin bilavasitə kitabxanaların iş təcrübəsindən qaynaqlandığı və tədrisən kitabxanaçılıq ideyalarına çevrildiyi həqiqətini təsdiqləmişdir. Beləliklə, ilk kitabxanaçılıq fikirləri kitabxanaların yaranması, kitab fondlarının formalaşması, qorunub saxlanması, ən nəhayət isə kitabxana-oxucu münasibətlərinin təşəkkülü, xidmət prosesinin meydana gəlməsi ilə əlaqədar olmuşdur.

Dünyada ilk kitabxanaların vətəni qədim Şərqlə olmuşdur. Erkən qədim dünya mədəniyyətinə dair son tədqiqatlar təsdiq etmişdir ki, ilk kitabxanalar b.e.ə. III minillikdə dünya sivilizasiyasının beşiyi olan Şumerdə meydana gəlmişdir (6).

Dünya Şumerşünasları belə hesab edirlər ki, yer üzündə tarix elminə malik olan ən qədim xalq Şumerlərdir. Şumerlər ilk bəşər mədəniyyətinin yaradıcılarıdır. Məşhur Amerikan Şumerşünası S.Kramer “Tarix Şumerdən başlanır” kitabında yazır: “İlk məktəblər, ilk iki palatalı parlament, ilk tarixçi, ilk qanunlar, ilk kitabxanalar, ilk kitabxana kataloqları, ilk bibliografiya Şumerlərdən başlanır” (5).

Şumerlər bəşəriyyət tarixində birinci informasiya inqilabı hesab edilən yazının da müəllifi olmuşlar. B.e.ə IV minilliyin ortalarında Şumerdə mixi yazı meydana gəldi. Yazının meydana gəlməsi Şumer mədəniyyəti tarixində yeni mərhələnin, şifahi informasiyanın maddiləşməsi mərhələsinin başlanğıcı kimi kitabın yaranmasına səbəb oldu. Şumerlər yazı materialı kimi gil lövhəciklərdən istifadə edirdilər. Beləliklə, Şumerdə yazının meydana gəlməsi kitabın yaranmasına və onun yayılmasına şərait yaratdı. Mixi yazının kəşfi Şumerin

bəşər mədəniyyətinə ən önəmli töhfəsi oldu. Yazının yaranması, kitabçılığın inkişafına böyük təsir etdi. Kitabı hazırlamaq işinə daha çox insan: yazı materialları (gil lövhələr) hazırlayanlar, yazı mətnlərini gil lövhələr üzərinə köçürən mirzələr, onun möhkəmliyini təmin etməyə xidmət edən emalatxana işçiləri, nəhayət, hazır kitabələri toplayıb saxlayan, onun qorunmasını təmin edən kitabxanaçılar cəlb edilmişdi. Kitab yazıb oxuya bilən adamların sayı çoxalmışdı. Cəmiyyətdə baş verən bu mühüm proses məktəblərin yaranmasına səbəb oldu.

Dünyada ilk məktəblərin yaranması haqqında məlumat verən Şumerşünas alim S.Kramer yazır: “Şumer məktəbi yazının kəşfi və təkmilləşdirilməsi nəticəsində yaranmışdır. Yazının yayılması, kütləviləşməsi yeni sənətkarların mirzələrin meydana gəlməsinə səbəb oldu. İlk dövrdə mirzələr ancaq kitab yazır, oxumaqla məşğul olurdularsa, zaman keçdikcə onlar yazı yazıb oxumağı öyrətməyə də başladılar. Beləliklə, ilk məktəblər meydana gəldi. İlk məktəblər (edubbalar) mirzələrin evlərində, sonra isə məbəd və saraylarda yaranmışdı. Məktəb (edubba) kitabələr evi adlanırdı. Şumer məktəbləri ilk zamanlar məbədlərin yanında fəaliyyət göstərmiş, tədricən müstəqilləşmişlər. Şumerdə kitabələr evi adlanan məbədlər isə zaman keçdikcə təkamülə məruz qalaraq mədəni-maarif mərkəzlərinə çevirilmişdir. Belə mərkəzlər bilik evi adlanırdı. Bilik evlərinin yanında kitabələri (lövhəcikləri) saxlayan kitabxanalar fəaliyyət göstərirdi (5).

İlk kitabxanalar Şumerdə yarandığı kimi ilk kitabxanaçılıq fikirləri də Şumerlərə məxsusdur. Şumerlərdə məktəblər şəbəkəsinin genişlənməsi, təhsilin cəmiyyətin əsas tələbatına çevrilməsi kitaba böyük tələbat əmələ gətirmişdi. Həmçinin cəmiyyətdə yazıb-oxumağı bacaran, kitabın üzünü köçürüb çoxaldan mirzələrin formalaşması kitabçılığa geniş tələbat yaratmışdı. Yeni-yeni yaranan məktəb kitabxanaları və məbəd kitabxanaları da kitabların çoxaldılmasında yaxından iştirak edirdilər. Beləliklə, Şumer kitabxanalarında yüzlərlə kitabələr (lövhəciklər) toplanmışdı. Bu böyük kitab toplularının saxlanması, idarə olunması yeni metodların, üsulların yaradılmasını, bu işi bacaran adamların formalaşmasını tələb edirdi. Məhz belə bir şəraitdə kitabxana yaradılması, onun fondunun təsnifləşdirilməsi, düzülüb saxlanması, oxucuların istifadəsinə verilməsi, oxucu tələbatının ödənilməsi kimi zərurətlər yaranmışdı. Bu zərurət isə ilk kitabxanaçılıq fikirlərinin meydana gəlməsinə səbəb oldu.

Dünya kitabxanaları tarixində ilk dəfə kitabxana fondlarını əks etdirən kitabxana kataloqları meydana çıxdı. İlk kitabxana kataloqu Şumerlərdə meydana gəlmişdi. Şumerlərdə məbəd və məktəb kitabxanalarının çoxalması, yazı və mütaliə işi ilə məşğul olan insanların sayının artması, kitabxanalarda kitab fondunun yaradılması, fondada kitabların düzülüb saxlanması, lazım gəldikdə yüzlərlə kitabələr (lövhəciklər) içərisindən mirzələrə və müəllimlərə kitabın tapılıb verilməsi kitabxanaların əsas vəzifəsi kimi qarşıya çıxdı. Bu və ya bu-

na bənzər vəzifələrin öhdəsindən gəlmək kitabxanaların müəyyən üsullar və yollar axtarmasına gətirib çıxardı. İlk dəfə Şumer kitabxanalarında saxlanılan kitabların siyahısı (kitabxana kataloqları) meydana gəldi. Şumer kitabxanalarında ilk kitabxana kataloqlarının yaranması haqqında məlumata görkəmli Şumerşünas alim S.Kramerin “Tarix Şumerlərdən başlanır” əsərində rast gəlirik. O yazır: “Pensilvani Universitetinin muzeyində 29-15-166 nömrəli lövhəcik saxlanılır. Bu, qədim Şumer kitablarının siyahısıdır. O, həcmcə elə böyük deyil. Lövhəciyin 6,5 sm uzunluğunu, 3,5 sm eni var. Bununla belə mirzə lövhəciyin hər üzünü iki sütuna bölmüş və çox xırda xətlə bu dar sahədə 62 ədəbi əsərin adını yazmışdır. Birinci 40 adı hər birində on ad olmaqla 4 qrupa bölmüş və onları biri-birindən defslə ayrılmışdır. Qalan 22 ad iki qrupa bölünmüşdür. Birində cəmi 9, ikincidə isə 13 ad var. Həmin kataloqdan 24 ad tam, yaxud hissə-hissə gəlib çatan əsərlərin adlarıdır” (5).

Daha sonra müəllif yazır ki, ilk tanışlıqda bu lövhəciklərin kataloq olduğunu anlamaq olduqca çətin idi. Belə ki, lövhəcik mətin kimi oxunurdu. Diqqətlə araşdırma zamanı məlum oldu ki, lövhəcikdəki yazılar mətin deyil, ayrı-ayrı kitabların adlarıdır. Bu işdə mənə Şumerlərə aid əldə edilən bir çox kitabların adlarını bilməyim kömək etdi.

Həmçinin S.Kramer Fransanın Lüvr muzeyində saxlanılan Şumerdə tapılmış lövhəciklərlə də tanış olduqdan sonra hər iki muzeydə saxlanılan lövhəciklərin kitabxana kataloqu olduğunu bir daha təsdiq etmişdir. Bu lövhəciklərdə 32 əsərin adı olduğu aşkarlanmışdır. Bu kataloqun nə məqsədlə tərtib edilməsini söyləmək çətin olsa da, belə bir fərziyyə irəli sürmək olar ki, bu kataloq ya kitabı fondada saxlayarkən, yaxud da fondada düzərkən tərtib edilmişdir. Həmçinin bəsit halda tərtib edilmiş bu kataloqda kitabların sistemləşdirilməsi və qruplara ayrılması da diqqəti cəlb edir. Beləliklə, ilk kitabxana kataloqu tərtib edilərkən istifadə edilən qaydaları ilk kitabxanaçılıq fikirlərinin rüşeymləri kimi qiymətləndirmək yerinə düşərdi. Əsas Şumerlər tərəfindən qoyulan kitabxanaçılıq fikirləri sonrakı əsrlərdə qədim dünyanın böyük kitabxanalarında daha da inkişaf etmiş, yeni-yeni müddəalarla zənginləşmişdir.

Şumerşünasların tədqiqatlarında məktəb kitabxanalarının fondunun tərkibi və komplektləşmə mənbələri haqqında az da olsa məlumatlara rast gəlmək olur. Məktəb “lövhəciklər” evində (kitabxanalarda) saxlanılan lövhəciklərin böyük əksəriyyəti məktəb proqramlarına müvafiq kitablar olmuşdur. Həmçinin bir qayda olaraq məktəb kitabxanalarında elmin müxtəlif sahələrinə və bədii ədəbiyyata aid kitablar da saxlanırdı.

Qədim Şumerlərdə məktəb kitabxanaları ilə yanaşı məbəd kitabxanalarında da kitablarla yanaşı olaraq müxtəlif məzmunlu sənədlər də saxlanılırdı. Şumer ərazisində aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı çoxlu gil lövhəciklər, kitablar, qədim xəritələr, ədəbiyyat mətnləri, riyaziyyata, botanikaya, kənd təsərrüfatına və digər elm sahələrinə aid kitabələr tapılmışdı. Ən çox gil löv-

həciklərə Loqaş şəhərində rast gəlinmişdir. Gil lövhəciklərin sayı 20 mindən artıq idi. Ən maraqlı tapıntı ölkənin dini mərkəzi hesab edilən Nippure şəhərindəki qədim kitabxananın qalıqları idi. Kitabxananın binası 62 otaqdan ibarət olmuşdur. Burada aşkar edilən gil lövhəciklərin yazılma tarixinin göstərilməsi bu tapıntının elmi və mədəni dəyərini artırmaqla yanaşı, kitab və kitabxanaçılıq işinin tarixinin öyrənilməsi sahəsində də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Tapılan gil lövhəciklərin təhlil edilməsi o dövrdə kitabxanalarda saxlanılan kitabların sistemləşdirilməsi, fondada düzülüşü qaydalarının olmasını aşkara çıxarır (8).

Beləliklə, kitabxana fondlarının yaradılmasında, düzülüb saxlanmasında, kitabların sistemləşdirilməsində kitabxana kataloqlarının yaradılmasında mövcud qaydaların meydana gəlməsi, zaman keçdikcə təkmilləşdirilməsi ilk kitabxanaçılıq fikirlərinin hələ 10-12 min il əvvəl qədim Şərqi ölkələrində yaranması haqqında söz söyləmək imkanı verir.

Şumerlərdən sonra zəngin kitab və kitabxanaçılıq ənənələri olan dövlətlərdən biri də Hett dövləti olmuşdur. Hett çarlığı b.e.ə II minilliyə qədər, yəni 7 əsr fəaliyyət göstərmişdir. Uzun müddət dövlətçiliyi olan Hett çarlığında zəngin mədəniyyət formalaşmışdı. Burada təhsil sistemi xeyli təkmilləşmiş, kitab və kitabçılıq işi ölkənin mədəni həyatında mühüm əhəmiyyət kəsb etməyə başlamışdı. 1906-1907-ci illərdə Türkiyənin Boğazköy şəhərində arxeoloji qazıntılar aparılan zaman Hett mədəniyyətinə aid 11 min gil lövhəcik tapılmışdır. Bu lövhəciklər Hett saray kitabxanasının qalıqları idi. Tapılan gil lövhəciklərin araşdırılması zamanı məlum olmuşdur ki, lövhəciklər içərisində rəsmi dövlət sənədləri, çarın müraciətləri ilə yanaşı müxtəlif bilik sahələrinə aid çox qiymətli kitablar, salnamələr, müəlliflərin əlifba sırasına görə hazırlanmış əlifba kataloqları var imiş. Şumer lövhəciklərindən fərqli olaraq Hett lövhəciklərində kitabın müəllifi, onun ünvanı, kitabın titulu və tərcüməçisi haqqında məlumatlar var idi. Kitabçılıq və kitabxanaçılıq işində bu mühüm yeniliklərin olması zaman keçdikcə kitabxanaçılıq fikrinin tədricən inkişafını göstərən əsas əlamətlərdən biridir.

Qədim dünyada kitabxanaçılıq fikrinin inkişafında Assuriya kitabxanalarının iş təcrübəsinin mühüm rolu olmuşdur. 1841-ci ildə Tigris çayının sahilində, indiki İraqın ərazisində arxeoloji qazıntılar aparılan Mosuldakı fransız səfiri Polemil Botta qədim Assuriyanın mərkəzi Ninevanın xarabalıqlarını tapdı. Səfirin bu tapıntısı qədim dünyanın sirlərinin açılmasında və bəşər mədəniyyəti tarixinin öyrənilməsində böyük tarixi hadisə oldu. Botta tapıntısı tarix üçün çox mühüm olan belə bir həqiqəti aşkara çıxardı ki, hələ qədim dünya sivilizasiyasından çox-çox əvvəl Assuriya sivilizasiyası mövcud olmuşdur.

1852-ci ildə isə ingilis alimi Henri Osten Beyyad Assuriyanın axırıncı ən böyük çarı Aşşurbanipalın sarayının qalıqlarını aşkara çıxardı (9). Bu tapıntı nəinki Şərqi, demək olar ki, bəşər elminin və mədəniyyətinin, qədim Şərqi sivi-

lizasiyasının öyrənilməsinə böyük töhfə oldu. O dövrdə Aşşurbanipalın “Öyüd-nəsihət və məsləhət evi” adlanan sarayında qədim Şərqi ən böyük kitabxanası olan Aşşurbanipalın saray kitabxanası yerləşirdi. Bu kitabxana fondunun həcminə və zənginliyinə görə öz dövrünün ən böyük kitabxanası olmuşdur. Tarixi qaynaqların məlumatına görə kitabxanada 20 min gil lövhə (kitab) saxlanılırdı. Bəzi qaynaqlarda isə kitabxanada 100.000 gil lövhənin saxlanması haqqında məlumatlar vardır. Çar Aşşurbanipal ölkədə elmin, təhsilin, mədəniyyətin inkişafına xüsusi qayğı göstərən böyük kitab həvəskarı olmuş, kitabların yazılmasına, toplanıb saxlanmasına, kitabxanalar yaradılmasına xüsusi qayğı göstərmişdir. Məhz Çar Aşşurbanipalın təşəbbüsü ilə qədim dünyanın ən böyük kitabxanası kimi şöhrət tapan Nineva kitabxanası yaranmış, inkişaf etmiş, saray kitabxanası kimi formalaşmış, öz dövrü üçün olduqca böyük mədəni əhəmiyyət kəsb edən kitabxana işi ənənələri meydana gəlmişdir.

Aşşurbanipal qədim dünyanın ən böyük kitabsevən şəxsi, ilk bibliofillərdən biri olmuşdur. Onun kitabı qiymətləndirmək, müqəddəs hesab etmək, kitabxana yaratmaq, kitabı toplayıb saxlamaq sahəsindəki böyük fəaliyyəti bu fikri söyləməyə, onu qədim dünyanın ilk bibliofillərindən biri adlandırmağa imkan verir. Aşşurbanipalın Nineva saray kitabxanasında kitabxana işini təkmilləşdirmək üçün bir çox yeniliklər meydana gəlmişdir. Bu yeniliklər dünya kitabxanaçılıq fikrinin inkişafına, kitabxanaçılıq təcrübəsinin zənginləşməsinə müsbət təsir etmiş, kitabxanaçılıq ənənələrinin əsasının qoyulmasına, formalaşmasına səbəb olmuşdur. Bu ənənələr ilk növbədə kitabxana binalarının tikilməsində, kitabxana fondlarının ardıcıl komplektləşməsində, kitabların təsnifində, fondda düzülüşündə, kitabxanalardan istifadə işinin kütləviləşməsində, peşəkar kitabxanaçıların formalaşmasında özünü göstərmişdir. Məlumdur ki, qədim dövrlərdə kitablar gil lövhəciklər üzərində yazılır, odda bişirilirdi. Gil lövhəciklərdən hazırlanan kitabların əsasən nəmişlikdən daha tez xarab olduğunu nəzərə alaraq Ninevada kitabxana binaları tikilərkən onun üzünün şərqi, gündoğana qoyulması fikri irəli sürülmüşdü. Həmçinin bu məqsədlə də kitab fondlarının ikinci mərtəbədə yerləşdirilməsi zəruri hesab edilirdi. Kitabxana binalarının tikilməsinə dair Assuriyada hazırlanan elmi layihələr sonrakı nəsillərə də təsir etmiş, bu layihələrin müsbət cəhətlərindən istifadə edilməsi ənənəyə çevrilmişdir. Çar Aşşurbanipal Nineva kitabxanasının ardıcıl olaraq komplektləşdirilməsinə mühüm diqqət yetirirdi. O, belə hesab edirdi ki, bu kitabxanada öz dövrünün kitabları ilə yanaşı olaraq böyük tarixi və mədəni əhəmiyyət kəsb edən qədim kitablar da toplanmamalıdır. Bu məqsədlə də o, işğal etdiyi müxtəlif ölkələrdən əldə etdiyi bütün kitabları Nineva kitabxanasına göndərirdi. Çar bununla kifayətlənməyərək Assuriya çarlığına daxil olan bütün regionlara agentlər göndərir, kitabları, qədim yazılı mətnləri, kitabları topladaraq Ninevaya gətirir, onları bərpa etdirir, yenidən üzünü köcürtdürərək Nineva kitabxanasının fonduna daxil etdirirdi. Həmçinin bir qayda olaraq yeni

kitabların kitabxana fonduna daxil edilməsinə də xüsusi diqqət yetirilirdi. Kitab fondunun komplektləşməsi işində baş verən bu yenilik fondun daha da təkmilləşməsinə və zənginləşməsinə səbəb olurdu. Kitabxanada kitabxanaçılıq ənənələrinin yaranmasına səbəb olan amillərdən biri də kitabxana işinə görkəmli alimlərin, peşəkar kitabxanaçıların və kitabxanaların cəlb edilməsi olmuşdur. Kitabxanada kitabların üzünü köçürüb çoxaldan, xarici dillərdən tərcümə etməyi bacaran mirzələrin, peşəkar kitabxana işçiləri sırasına isə görkəmli alimlərin cəlb edilməsi kitabxana işinin daha da təkmilləşməsinə, elmi-mədəni mərkəzə çevrilməsini təmin etmişdir.

Qədim dünyanın bu böyük elm məbədgahının taleyi de çox acınacaqlı sonluqla nəticələnmiş, b.e.ə 609-cu ildə Assuriya çarlığı Midyalılar tərəfindən işğal edilən zaman kitabxana dağıdılıb yerlə yeksən edilmişdi. Assuriya çarı Aşşurbanipalın yaratmış olduğu bu elm və mədəniyyət məbədgahı – Nineva Kitabxanası min illər bundan qabaq məhv olsa belə, arxeoloji qazıntılar zamanı onun tapılan qalıqları qədim dünyanın yaratdığı sivilizasiyanı müsir dünyanın gözü qarşısında canlandırmaqla bəşər mədəniyyətinin gələcək inkişafına böyük töhfələr vermişdir. Assuriya çarlığında, xüsusilə Nineva kitabxanasında yaranmış iş təcrübəsi və kitabxanaçılıq fikirləri dünya kitabxanaçılıq fikirlərinin inkişafına böyük kömək göstərmiş, onun məhək daşına çevrilmişdir. Bəşər elminə, mədəniyyətinə, incəsənətinə, ədəbiyyatına və s. böyük töhfələr verən antik Yunanıstan da qədim və zəngin kitabxanaların vətəni olmuşdur. Antik Yunanıstanda erkən yazının meydana gəlməsi, məktəblərin açılması, təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsi kitaba olan tələbatı olduqca artırmış, Yunanıstan kitabxanaçılığında böyük tərəqinin baş verməsinə şərait yaratmışdır.

Antik Yunanıstanda elmin müxtəlif sahələrinin: fəlsəfənin, riyaziyyatın, həndəsənin, biologiyanın, botanikanın, zoologiyanın, astraronomiyanın, tibbin, dilciliyin, ədəbiyyatşünaslığın və s. inkişafı elmi məktəblərin yaranması və həmçinin bədii ədəbiyyat, dramaturgiya, memarlıq, təsviri sənəd və musiqi sahəsində qiymətli əsərlərin meydana gəlməsi kitabın məzmununda böyük dəyişikliklər etməklə onun çeşidini çoxaltmış, cəmiyyətin mənəvi tələbatını ödəyən bir vasitəyə çevrilmişdir.

O dövrdə ən çox yayılmış yazı materialı olan “papyrusun” qədim Yunanıstanda istehsal olunması kitabların sayının (tirajının) artmasına səbəb olmuşdu. Kitaba böyük tələbatın əmələ gəlməsi Qədim yunan cəmiyyətində kitabxanaların yaradılması zərurətini meydana çıxarmışdı. Yunanıstanda ilk kitabxanalar artıq b.e.ə VI əsrdə meydana gəlməyə başlamışdı. Onları Afinada Somas adasının hökmdarı Polikart və Afinanın hökmdarı Psistrat yaratmışdı. Yunanıstanda kitabxanaların yaradılmasında və inkişafında Psistratın xüsusi xidməti olmuşdur. Məhz onun dövründə kitabxanalar qaydaya salınmış, kitabxana quruculuğu, kitabxana fondlarının təkmilləşməsi, oxuculara xidmət işinin təşkili sahəsində yeniliklər baş vermiş, “İliada” və “Odisseyə” əsərləri-

nin siyahısı qaydaya salınmışdı. Həmçinin bu dövrün Yunanıstanda şəxsi kitabxanalar meydana gəlmişdi. Yunan alimləri və yazıcıları cəmiyyətin inkişafında kitabın böyük mənəvi əhəmiyyət kəsb etdiyini dərk edərək özləri də şəxsi kitabxanalar yaratmağa başlamışdılar. Tarixi qaynaqlarda göstərilir ki, ilk şəxsi kitabxana şair Evripid tərəfindən təşkil edilmişdir. Şəxsi kitabxanalar yaratmaq ideyası antik yunan cəmiyyətində baş verən böyük mədəni proseslərə, alim və yazıcıların sıralarının daha da çoxalması ilə, elmi araşdırmalara diqqətin artırılması ilə əlaqədar idi. Elmi və bədii yaradıcılıqla məşğul olan hər bir alim və yazıçı kitabsız keçinməyin, kitab olmadan elmi araşdırmalar aparmağın mümkün olmadığını dərk etdiklərindən şəxsi kitabxanalar yaratmağa üstünlük verməyə başlamışdılar. Beləliklə, şəxsi kitabxanalar yaratmaq bir dəb halını almışdı. Belə ilk şəxsi kitabxanalara misal olaraq filosof Evkilidin, filosof Aristotelin kitabxanalarını göstərə bilərik. Şəxsi kitabxanaların yaranması haqqında ideyaların meydana gəlməsi o dövr kitabxanaçılıq fikirlərinin təkmilləşməsinə, kitabxanaların cəmiyyətin əsas təsisatlarından birinə çevrilməsinə, cəmiyyətdə onun mədəni rolunun artmasına səbəb olmuşdu.

Antik yunan cəmiyyətində elmə, təhsilə, mədəniyyətə, kitabə, mütaliyəyə əmələ gələn böyük tələbat kitabxanalar qarşısında yeni vəzifələr qoymuşdu. Kitabxanalar elm və mədəniyyətin yayılmasında yaxından iştirak etməklə, təhsil sisteminin əsas atributlarından birinə çevrilmişdi. Ölkənin təhsil sistemi əlaqəli şəkildə fəaliyyət göstərən kitabxanaların strukturunda, yeni kitablarla zənginləşməsində kitabxana fondlarının düzülüşündə, təsnifləşdirmə və kataloqlar yaratmaq işində yeni iş üsulunun və formalarının yaranmasını irəli sürürdü. Kitabxanaların idarə edilməsi və oxuculara xidmət prosesinin mürəkkəbləşməsi yeni elmi kitabxanaçılıq fikirlərinin və ideyalarının yaranması zərurətini qarşıya qoyurdu. Qədim Yunanıstan kitabxanalarında kitabxanaçılıq fikrinin formalaşmasında kitabxanalarda kitabxanaçı vəzifəsində işləyən görkəmli yunan alimlərinin də böyük rolu olmuşdur.

Yunanıstan kitabxanalarında fond yaratma metodikası xeyli dəyişmiş, kitablarla yanaşı olaraq xəritələrin, dövlət sənədlərinin, sərəncamların, qaydaların, nizamnamələrin, ticarət və digər sənədlərin toplanmasına diqqət artırılmışdı. Həmçinin oxuculara xidmət etmək, oxucu-kitabxana və oxucu-kitabxanaçı prosesi də formalaşmağa başlamışdı. Bütün kitabxanalarda ümumçılıq fikrinin tətbiqi əsas ideya kimi irəli sürülmüşdü.

Beləliklə, antik Yunanıstan kitabxanaları cəmiyyətin elmə, təhsilə, mədəniyyətə artan tələbatını ödəmək üçün kitabı toplayıb saxlayan bir müəssisədən cəmiyyət üzvlərinin informasiya və mənəvi tələbatını ödəyən bir müəssisə kimi fəaliyyət göstərərək antik cəmiyyətin etimadını doğrultmağa müvəffəq olmuşdur. Məhz antik yunan cəmiyyətində baş verən bu proses bəşər mədəniyyəti tarixinə mühüm töhfələr verən qədim dünyanın elm və mədəniyyət



məbədghahı olan, müasir elmi kitabxanaların əjdadı kimi böyük şöhrət qazanan İsgəndəriyyə kitabxanasının yaranmasına səbəb oldu.

İsgəndəriyyə Kitabxanası antik dünyanın ən böyük kitabxanası kimi qədim dünyanın elmi və mədəni inkişafına böyük töhfələr vermişdir. İsgəndəriyyə Kitabxanasının yaranması Makedoniyalı İsgəndərin adı ilə bağlıdır. 2300 il bundan əvvəl böyük sərkərdə Makedoniyalı İsgəndər Misiri işğal etdi. O, Nil çayının deltasında yerləşən Rokotis adlı kiçik bir kəndin yerində şəhər salınmasını əmr etdi. Yeni salınmış bu şəhərə böyük sərkərdənin şərəfinə İsgəndəriyyə adı verildi. B.e.ə 323-cü ildə İsgəndəriyyə Yunanıstanın paytaxtı elan edildi. B.e.ə III əsrin əvvəllərində İsgəndəriyyə Kitabxanası yaradıldı.

Tarixi qaynaqlardan məlumdur ki, İsgəndəriyyə Kitabxanasının yaranan gündən Misir hökmdarları qədim dünyanın bu böyük kitabxanasının inkişafı üçün əllərindən gələni etmiş, kitabxananın fondunu dünyanın ən nadir kitabları ilə zənginləşdirmək üçün vəsaitə qızırğalanmamışlar. Misir hökmdarlarının bu səyləri nəticəsiz qalmamış, kitabxana sözün həqiqi mənasında qədim dünyanın ən nadir elm və mədəniyyət mərkəzlərindən birinə çevrilmiş, dünya şöhrəti qazanmışdı. Artıq 246-cı ildə Filadelfin hakimiyyətinin sonlarında kitabxananın fondunda 400 min kitab toplanmışdı. Bir çox tarixçilər belə bir fikir irəli sürürlər ki, b.e.ə I əsrdə kitabxanada 700 min kitab olmuşdur. Bir qayda olaraq kitabxanaya görkəmli filosoflar rəhbər təyin edilirdilər. Müxtəlif vaxtlarda kitabxanaya filosoflar – Erastofen, Aristofon, Virantey, Apollon, Eydoqraf, Aristorx, Zekodad, Efes və başqaları başçılıq etmişdilər. Böyük alimlərin kitabxanaya rəhbərlik etməsi, kitabxana işinin strukturunun formalaşmasına, kitabxana fondunda kitabların düzülüş qaydalarının işlənilməsinə, kitabların təsnifləşdirilməsinə, ümumiyyətlə, elmlər təsnifatının və kitabxana təsnifatının əsasının rüşeym halında olsa da qoyulmasına, kitabxanada oxuculara xidmət işini asanlaşdırmaq üçün kitabxana kataloqlarının yaradılmasına, ilk biblioqrafik vəsaitlərin hazırlanmasına müsbət təsir göstərmişdir.

Qədim Yunanıstanda 700 mindən artıq kitab fondu olan İsgəndəriyyə Kitabxanası kimi kitabxanaların yaranması kitabxanaların sayının getdikcə artması, kitabxanalardan istifadə edən insanların çoxlaması, kitabxanaların elmi-mədəni mərkəzlər kimi əhəmiyyətinin ön plana çəkilməsi, kitabxanaların idarə edilməsinin təkmilləşməsinə və kitabxana işində baş verən mürəkkəb proseslərdən baş çıxaran, mütəxəssis insanların yetişməsinə tələb edirdi.

Qədim kitabxanalar öz fondlarında minlərlə gil lövhəciklər, papirus bükümləri, perqament və s. yazı materialları üzərində yazılmış kitablar saxlayırdılar. Belə kitabsaxlayıcıları kitab dənizinə bənzətsək, ona bu dənizdən baş çıxaran bələdçilər lazım idi. Məhz belə dəniz bələdçiləri losmanlar oldu. Bu losmanlar o dövrün kitabxanaçıları – biblioqrafları idi. Bu dövrdə minlərlə kitab yazan alimlər yetişmişdi. Belə alimlərə misal olaraq Misir alimi Didim Alek-

sandırını göstərmək olar. O, 3500 əsər yazmışdı ki, onlar 8000 kitabda toplanmışdı. Hətta çox da böyük olmayan əsərlər bir neçə papirus bükməsinə ibarət olurdu. Bu vəziyyət kiçik bir əsərin bir neçə cildə ibarət olması onların kitabxanalarda yığılıb saxlanması problemini qarşıda qoymuşdu. O dövrün kitabxanaçı-biblioqrafları bu problemi həll etməli, kitabxana fondunda kitabların düzülüşünü elə aparmalı idilər ki, müəyyən kitab lazım olanda minlərlə kitabın içərisindən onu tapıb oxucuya verə bilsin. Qədim kitabxanaların buna bənzər digər problemləri üzərində aparılan araşdırmalar, əldə edilən nəticələr, yaradılan yeni metodlar və üsullar ilk kitabxanaçılıq fikirlərinin meydana gəlməsi və formalaşması üçün şərait yaratmışdı. Yeni hazırlanan metod yüzlərlə bükmələr (kitablar) içərisindən oxucuya lazım olanı tapmağı, kitabın adının, kim tərəfindən yazıldığını, hansı elm sahəsinə aid olduğunu müəyyənləşdirməyi tələb edirdi. Bu suallara cavab vermək o qədər də asan deyildi. Ən görkəmli alim, ən təcrübəli kitabxanaçı belə suallar qarşısında aciz qalırdı. Bunlar kitabxana yaratmaq, onu fondada toplayıb saxlamaq, cəmiyyətin istifadəsinə vermək, hər şeydən əvvəl, kitabxanaya daxil olan kitabların ucotunu aparmaq, sistemləşdirmək, müəyyən qayda əsasında kitabsaxlayıcıda düzülüş qaydaları yaratmaq işini qarşıda qoyurdu.

Bu yeni şərait kitabxana oxucularının tərkibində ciddi dəyişikliklərin baş verməsi, yeni oxucu kontingentinin, savadlı insanların meydana gəlməsi, oxuculara kitab dənizindən baş çıxarmaqda, özlərinə lazım olan kitabları əldə etməkdə onlara yardımçı olan kitab losmanlarının yaranmasını tələb edirdi. Məhz zamanın qarşıda qoyduğu tələbi ödəmək üçün qədim dünya kitabxanaları losmanları – kitabxanaçı-biblioqraflar meydana gəldi. Biblioqrafiya termini qədim Yunanıstanda meydana gəlmişdir. “Biblio” - kitab, “qrappo” - yazıram deməkdir. Tərcümə edəndə bu termin “Kitab yazıram” mənasını verir. O dövr kitabxana işini daha mükəmməl təşkil etmək üçün aparılan işlərə baxmayaraq hələlik qədim dövr kitabxanalarında aparılan kitabxanaçılıq işi olduqca bəsit şəkildə idi. Dövrümüze gəlib çatan tarixi sənədlərdən məlum olur ki, b.e.ə III əsrdə ən böyük kitabxanalarda belə kitabxana texnikası sadə və bəsit olmuşdur. Məsələn, b.e.ə III əsrdə Misir çarı Amenimxetin kitabxanasında papirus kitabları fərqləndirmək, onun sərlövhəsini göstərmək üçün kitabın üzərində onun adını göstərən etiketlər yazılıb asılırdı. Belə etiketlərdən zəmanəmizə gəlib çatanları Britaniya Muzeyi Kitabxanasında saxlanılır. Aşşurbani-palın kitabxanasında kitabın sərlövhəsi kimi onun birinci səhifəsinin başlığında yazılan cümlə kitabın sərlövhəsi kimi qəbul edilir və bu cümlə kitabın bütün səhifələrində təkrar olunurdu. Məsələn, kitabın birinci cümləsi “Dünyanın yaranması” cümləsi ilə başlayırdısa, bütün səhifələr də “Dünyanın yaranması” ardıcıl olaraq bu cümlə ilə səhifələnirdi. Belə kitabxana kataloqunun əcdadı olan yazılar Şumerdə, Assuriyada, Misirdə, Romada və s. qədim kitabxanaların xarabalıqlarında qazıntı aparılarkən tapılmışdır.

Bütün bunlara baxmayaraq qədim kitabxanaların tarixini araşdıran tarixçilər belə hesab edirlər ki, göstərdiyimiz sadə və bəsit üsullarla və metodlarla qədim dünyanın nəhəng kitabxanalarını idarə etmək, minlərlə kitab fondundan baş çıxarmaq, onu qoruyub saxlamaq, sistemləşdirmək, onu oxucunun istifadəsinə vermək qeyri-mümkün olardı.

Ancaq tarixdə İsgəndəriyyə Kitabxanasını idarə edən görkəmli alim-kitabxanaçı-biblioqraf haqqında, onun dünyanın bu nəhəng kitabxanasını idarə etməsi, kitabxanaçılıq fikrinin elmi bünövrəsinin qoyulması və inkişaf etdirilməsi haqqında çox inandırıcı məlumatlar vardır. Belə görkəmli kitabxanaçılara misal olaraq İsgəndəriyyə Kitabxanasının kitabxanaçısı Kallimaxı göstərmək yerinə düşər.

Alimlər belə hesab edirlər ki, Kallimax b.e.ə 310-240-cı illərdə yaşamışdır. O, öz dövrünün böyük alimi və istedadlı şairi kimi məşhur olmuş, özündən sonra 800-dən artıq elmi və bədii əsər qoyub getmişdir. Bizim zəmanəmizə onun 6 himni və 78 epigramı gəlib çatmışdır. Gənc vaxtı İsgəndəriyyəyə gedən Kallimax İsgəndəriyyə Kitabxanasında işləməyə başlayır. Tezliklə kitabxananın kollektivi bu gəncin böyük istedadının şahidi olur və o, kitabxananın ən aparıcı işçisinə çevrilir. Görkəmli alim bütün şüurlu həyatını İsgəndəriyyə Kitabxanasının inkişafına və onun bütün dünya kitabxanaları üçün örnəyə çevrilməsinə xidmət etmişdir.

Uzun müddət İsgəndəriyyə Kitabxanasına rəhbərlik edən görkəmli alim Zenadotun ölümündən sonra Ptolomey Filodelf təxminən b.e.ə 260-cı ildə Kallimaxı İsgəndəriyyə Kitabxanasının birinci baş kitabxanaçısı vəzifəsinə təyin edir. Kallimax ömrünün son 20 ilini bu vəzifəni yerinə yetirir.

Kallimaxı bütün dünyada məşurlaşdıran ən mühüm əsəri olan “Bütün bilik sahələrində məşhur olanların yazdığı 120 kitabın cədvəli” bəşər elminə, ədəbiyyatına, mədəniyyətinə qiymətli töhfə oldu. Çox təəssüf ki, bu fundamental əsər bizim zəmanəmizə gəlib çata bilmədi. Ancaq müasir dünya bu əsər haqqında məlumatı Kallimaxdan çox-çox sonra yaşayan müəlliflərin əsərlərindən ala bildi. Bu kitab haqqında ən ətraflı məlumat verən alim yunan qramatiki Afini Navrat olmuşdur. Bizim eramın III əsrində yaşayan Afini Navrat Kallimaxdan təxminən 5 əsr sonra yazdığı “Bir yerdə işləyən alimlər” adlı əsərində məlumat vermişdir. Müəllif yazır ki, Kallimax öz cədvəlində hər bir mühüm kitab haqqında, onun müəllifi haqqında məlumat verməyə çalışırdı. Əgər kitabın müəllifi məlum deyilsə, onu bərpa etməyə çalışırdı. Əgər sərlovhəsi yoxdursa, özü sərlovhə verirdi. Qədim Şərqlərdə qəbul edilmiş ənənələrə müvafiq olaraq Kallimax da kitabın sərlovhəsi kimi kitabın birinci səhifəsinin başlanğıcını qəbul etmişdir. Dünyada kitabı bu çür təsvir etmək ənənəsi XVI yüzilliyə qədər davam etmişdir.

Kallimaxın cədvəli qədim dünyanın tarixi məlum olan ilk biblioqrafik əsəri kimi olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Kallimax yunan ədəbiyyatını

sistemləşdirərək onu daxildə növ və janrlara ayırmış, əsərləri öz məzmununa görə qiymətləndirmişdirməyə səy göstərmişdir. Bir çox alimlər belə hesab edirlər ki, bu cədvəl təkcə İsgəndəriyyə kitabxanasının deyil, qədim Yunanıstanın böyük kitabxanalarının toplu kataloqudur.

Kallimax cədvəli yüzilliklər boyu ilk kitabxana kataloqu, qədim dünya kitabxanalarının biblioqrafiyası kimi bəşər elm və mədəniyyətinə xidmət etmiş, kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiyanın təməl daşı olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, Kallimaxdan 400 il sonra yaşayan görkəmli yunan alimi Gereni Filon 12 hissədən ibarət çap etdirdiyi “Kitabın əldə edilməsi və seçilməsi” əsərində və görkəmli qrammatik alim Telef “Kitab təcrübəsi” adlı əsərində Kallimaxın əsərlərindən bəhrələnmişlər. Beləliklə, bu gün heç bir elmin keçinə bilmədiyi kitabxanaçılıq və biblioqrafiyanın təməl daşları qoyulmuşdur.

Qədim Yunanıstan ilk elmi kitabxanaçılıq fikirlərinin vətəni olduğu kimi ilk peşəkar kitabxanaçının da vətəni olmuşdur. Belə ki, tarixçi Dioder Misirdə Fiv məbədini təsvir edərkən göstərmişdir ki, Nilin sahilində yerləşən Karnakada qazıntı işləri aparılan zaman iki nəfər kitabxanaçının – ata və oğul Miamunların qəbri aşkar edilmişdir. Bu kitabxanaçılar b.e.ə 1200-cü ildə hökmdar Ramzesin kitabxanasında xidmət etmişlər. Deməli, 3200 il əvvəl Misirdə peşəkar kitabxanaçı sənəti mövcud olmuşdur. Doğrudur, biz əvvəllər göstərdiyimiz kimi hələ 5 min il əvvəl Şumerlərdə ilk kitabxanalar yaranarkən bu kitabxanaları yaradıb onu idarə edən müxtəlif peşə sahibləri – müəllimlər, mirzələr, alimlər olduğu kimi heç şübhəsiz, kitabxanaçılar da olmuşlar. Ancaq tarixi əsərlərdə belə ilk kitabxanaçılar haqqında məlumatlara rast gəldiyimizdən Misir kitabxanaçıları Miamunlar tarixi əsərlərdə adı çəkilən ilk peşəkar kitabxanaçılardır. Bu məsələyə münasibət bildirən görkəmli Amerikan kitabxanaşünası D.Şira deyir ki, Qədim Misirdə başqa dövlət vəzifələri kimi kitabxanaçı vəzifisinin də varisliyə əsaslandığını söyləmək olar (6).

Bu fikir bir daha təsdiq edir ki, Qədim Misirdə kitabxanaçı sənətinə bir peşə kimi baxılmış, qədim dünyada meydana gələn formalaşan kitabxanaçılıq sənətinin ənənələrindən istifadə edilmişdir. Kitab dənizinin losmanları kimi meydana çıxıb formalaşan kitabxanaçılıq sənəti zaman keçdikcə daha da inkişaf etmiş, yeni-yeni keyfiyyətlər əldə edərək şərəfli bir peşəyə çevrilmişdir.

Dünya kitabxanaçılıq tarixində qədim Misirdən sonra ən böyük kitabxanalar Rimdə meydana gəlmişdir. Romalılar b.e.ə II əsrdə Karfaqeni, Makedoniyanı, Sıryanı, Yunanıstanı və Kicik Asiyanın qərb hissəsini, sonralar Şimali Afrikanı və Misiri işğal edərkən hərbi qənimət kimi həmin ölkələrin kitabxanalarından da gətirmişdilər. Beləliklə, Roma kitabxanaları dünyanın ən böyük və tarixi təcrübəsi olan kitabxanaların üzərində qurulmuşdu. Romalılar işğal ölkələrindən dünyanın ən nadir kitabxanalarını gətirməklə böyük kitabxanaların təcrübəsinə də mənimsəmiş, o dövrün kitabxanaçılıq fikirlərindən bəhrələnmişdilər. Roma kitabxanaları öz struktur quruluşuna, kitabxana işinin yeni forma

və üsullarına, oxucu kontingentinə, kitabxana xidməti sahəsindəki yeniliklərə görə qədim dünya kitabxanalarına nisbətən xeyli irəliyə getmişlər.

Roma kitabxanaları özündən əvvəlki kitabxanalara nisbətən demokratik əsaslarda da qurulduğundan onlara ümumi kitabxanalar adı verilmişdi. Rim kitabxanaları öz dövrünün xarakterinə görə ümumacıq kitabxanalar hesab edilə bilərdi.

Romada ilk ümumacıq kitabxana açmaq fikri b.e.ə 100-44-cü illərdə imperator Yuli Sezar tərəfindən irəli sürülməsinə baxmayaraq kitabxanayı açmaq ancaq onun ölümündən sonra b.e.ə təxminən 39-28-ci illərdə Sezarın yaxın silahdaşlarından biri olan Qeam Ariney Pollion tərəfindən təşkil edildi. Bu dövrdən başlayaraq Roma imperatorları kitabxanalar yaratmaq, onları qiymətli kitablarla zənginləşdirmək və oxuculara xidmət işini təşkil etməyə mühüm əhəmiyyət verirdilər. Artıq eramızın birinci əsrində Romada 28 böyük kitabxananın mövcud olması haqqında məlumat vardır.

Romada kitabxanaların kəmiyyətcə artımı, qədim kitabxanalara nisbətən kitabxanadan istifadə edən insanların çoxalması dövrün kitaba olan tələbatının artması, kitabxana-oxucu münasibətlərində daha mürəkkəb proseslərin meydana çıxması, kitabxanaçılıq fikirlərinin daha da təkmilləşməsinə tələb edirdi. Məhz buna görə də Romada kitabxana fondlarının yaradılması, qorunub saxlanması, təsnifi, düzülüşü, kitabxana kataloqlarının təşkili, oxuculara xidmət işinin forma və üsullarının təkmilləşməsi sahəsində daha elmi, daha praktik fikirlər formalaşmağa başladı. Romada yaranan bu yeni elmi kitabxanaçılıq fikirləri bəşər kitabxanaçılıq fikirlərinin gələcək inkişafına böyük təkan verdi.

## ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A. *Kitabxanaşünaslığa giriş. I hissə.* – B., 2001. – 396 s.
2. Xələfov A. *Kitabxanaşünaslığa giriş. II hissə.* – B., 2003. – 314 s.
3. Xələfov A. *Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi. I hissə.* – B., 2004. – 326 s.
4. Карташов Н.С., Скворцов В.В.. *Общее библиотечноеведение.* – М., 1996. – 90 с.
5. Kramer S.. *Tarix Şumerdən başlanır.* – B., 2009. – 280 s.
6. Шира Дж.Х. *Введение в библиотечноеведение.* – М., 1983. – 256 с.
7. Ванев А.Н. *Библиотечное дело: Теория, методика, практика.* – С.-П., 2006. – 368 с.
8. Володин Б.Ф. *Всемирная история библиотек.* – С.-П., 2004. – 432 с.
9. Горбачевский Б. *Люди, книги, библиотеки.* – М., 1963. – 200 с.

**THE FORMATION, EVOLUTION AND DEVELOPMENT  
OF LIBRARY OPINIONS****A.A.KHALAFOV****SUMMARY**

*The article deals with the library work beginning from the first libraries of the mankind (Sumerian libraries established in the III century) till the Middle Ages: the first library opinions on the formation of library collections. Their maintenance and preservation service to readers. The profession of librarianship etc. The development, perfection and systematic organization of these opinions are elucidated in the article as well.*

*The author analyzes and generalizes the development of library work from the very elementary opinions formed in the most ancient libraries of the world such as Sumerian, Assyrian, Greece etc. till the library opinions of subsequent periods.*

*These very library opinions were the basis of the subject of Library Study formed in the XVIII-XIX centuries and conditioned its formation and development as a branch science.*

**СОЗДАНИЕ, ВОЗРОЖДЕНИЕ И РАЗВИТИЕ  
БИБЛИОТЕЧНОЙ МЫСЛИ****A.A.XАЛАФОВ****РЕЗЮМЕ**

*В статье говорится о библиотечной работе, начиная с первых библиотек, которые были созданы человечеством (Шумерские библиотеки, созданные в ББЫ веке до н.э.) и до средневекового периода: первые библиотечные мысли о создании, сохранности, составления, классификация, обслуживание читателей, профессии библиотекаря и т.д.; а также даются сведения о развитии, совершенствовании и систематизации этих мыслей.*

*Автор анализирует и обобщает путь пройденный, начиная с элементарной библиотечной мысли древних библиотек Шумера, Ассирии, Греции и др. до формирования их в последующих периодок. Именно эти первые мысли возложили фундамент библиотечной науки и стали основой ее формирования.*